

KAPITULLI IV: Nacionalizmat në konflikt

Prej shumë kohësh ekziston për Ballkanin paragjykimi që e emërton atë si “fuçi baruti” e Europës. Konfliktet kombëtare ndërmjet shteteve të vogla e lakmitare janë pjesë përbërëse e kësaj tabloje. Ky imazh u krijua gjatë fundit të shekullit të 19-të dhe fillimit të shekullit të 20-të dhe “u vërtetua” nga përvoja e Luftërave Ballkanike, si dhe nga vrasja e Sarajevës, e vitit 1914. Gjithsesi, një imazh i tillë i vrazhdë historik në pjesën më të madhe është i padrejtë. Lufta I Botërore filloi me konfliktin ndërmjet Austro-Hungarisë dhe Serbisë, por sigurisht që nuk u përshkallëzua drejt asaj masakre të njohur tërësore, për shkak të popujve të këtij rajoni. Për më tepër, Europa Juglindore ndodhet në fundin e listës së tmerreve të shkaktuara gjatë shekullit të 20-të. Megjithatë, një gjë e tillë nuk e përjashton nacionalizmin europiano-juglindor nga përgjegjësia për nxitjen e konflikteve të padobishme ose krimeve të tmerrshme.

Qëllimi i këtij *Libri pune* nuk është ilustrimi i tmerreve të shkaktuara prej konflikteve kombëtare në Europën Juglindore. Në të vërtetë, ne jemi munduar që ta mënjanojmë një gjë të tillë dhe të përqendrohemi më shumë në ato argumente dhe ideologji, të cilat në pamje të parë mund të duken të justifikuara, por që, në fund të fundit, i motivuan popujt për të vepruar në mënyrë të dhunshme. Ne mendojmë se një diskutim kritik i burimeve të tilla gjatë orëve të historisë do t'i ndihmojë të rinjtë që të bëhen qytetarë të pjekur e të përgjegjshëm.

Përmes këtij kapitulli, ne gjithashtu duam të tregojmë se konfliktet kombëtare nuk zgjasin përgjithmonë. Në të vërtetë, përvoja historike e Europës Juglindore, madje edhe ajo e rajoneve të tjera europiane, ka treguar mjaft qartë se konfliktet e kanë një fund, se paragjykimet kombëtare dhe urrejtjet mund të zëvendësohen me qëndrime më pozitive, dhe se një botë më e mirë dhe më e sigurtë, mundet, e në të vërtetë po shfaqet. Krijimi i Bashkimit Europian, si dhe rasti i marrëdhënieve franko-gjermane gjatë 5 dhjetëvjeçarëve të fundit, janë shembuj mjaft nxitës. Tashmë, zhvillime të tilla pozitive mund të shihen edhe në Europën Juglindore. Por ato jo domosdoshmërisht tregojnë se shtetet kombëtare nuk do të ekzistojnë më, ose që nuk do të jenë më të rëndësishme. Pavarësisht nga parashikimet mbi fashitjen e shteteve kombëtare, është ende e qartë se edhe për shumë kohë, shtetet kombëtare do të vazhdojnë të jenë aktorët kryesorë të politikës europiane dhe asaj mbarëbotërore. Identifikimi kombëtar do të vazhdojë të ketë rëndësi përgjatë gjithë jetës sonë dhe shteti kombëtar do të vazhdojë të ndikojë në ekzistencën tonë. Prandaj është tepër e rëndësishme të kujdesemi që shtetet tona kombëtare të shërbejnë si një mbështetje pozitive për të ardhmen tonë të përbashkët.

IVa. Ideologjitë e përdorura për nxitjen e konfliktit

IV-1. Paragjykimi kombëtar ndaj gjermanëve në Kroaci (1866)

Kurrë nuk do të dashuroja një gjermane bjonde. Por fatkeqësisht, më rastisi njëherë të takoja një gjermane porsì një engjëll që rrezantonte paqe. Pasi provuam dashurinë e ndërsjelltë, vajza gjermane filloi të luante *Les cloches du monastere* për mua –

gjë që më hapi gojën për gjumë; më pas, ajo filloi të lexonte Berguinen e Mathesonit – e unë fillova të dremisja. Bjondja psherëtinte rreth gjysmë ore çdo ditë, për shtatë ditë me radhë – dhe kur erdhi dita e tetë, unë nuk isha më aty. Kroatet djallëzore, me të cilat duhet të përleshesh, më pëlqejnë më shumë sesa gjermania Lujza, që ishte e plogësht si një limonatë e ngrohtë.

Senoa, f. 164.

 Ç'mendim ka autori për vajzat gjermane? A është e vërtetë kjo gjë?

A keni dëgjuar për paragjykime të tjera ndaj popujve të tjerë? Me cilat kombe ose grupe shoqërore lidhet pjesa më madhe e anekdotave të komunitetit tuaj? Sipas opinionit tuaj, cili është roli i kllisheve dhe i paragjykimeve? A kanë ato ndonjë bazë reale?

IV-2. Kujtimet e dr. Riza Nurit, për refuzimin e martesës me një vajzë të huaj (1910)

Ishte periudha kur merrja pjesë në parlament. Gjatë kësaj kohe më ishin bërë shumë propozime për martesë. Njëra nga kandidatet ishte e pasur dhe e bukur. Ajo vetë kishte mjaft dëshirë dhe po përpiqej shumë. Zemra sa nuk po më çahet për të. **Ajo ishte shqiptare. Vetëm për këtë arsye nuk u martova me të. Gjithmonë thosha: "Unë duhet të lidhem vetëm me një turkeshë"**. Deri më sot, asnjë lloj gjaku tjetër nuk ka hyrë në familjen tonë.

Nur, f. 318.

 Si e shpjgoni qëndrimin e shkrimtarit? Ç'mendim keni, lidhur me vendimin e tij?

IV-3. Mospajtme në lidhje me *Megali Idhenë greke* – diskutimi i profesorit Nikolaos Saripolos me mbretin George I (1877)

[...] një shtet me Kostandinopojën si kryeqytet, i cili, nën skeptrin e Madhërisë Suaj, do të përfshijë gjithashtu edhe Kretën, Thesalinë dhe Epirin, Trakinë, Maqedoninë, Detin e Zi deri afër Trebizondit, Azinë e Vogël, si dhe të gjithë ishujt e Egjeut, duke mos përrjashtuar as vendin tim, Qipron.... "Si shumë po i zgjeroni kufijtë e Greqisë", ndërhyri mbreti.

Politis, f. 63.

 Nikolaos Saripolos (1817-1887), ekspert ligjor, studiues dhe profesor në Universitetin e Athinës, tek "Kujtimet" e tij përshkruan bisedën që bëri me mbretin George I (1863-1913) në vitin 1877, në të cilën i shpjegoi pikëpamjet e tij lidhur me territoret që kërkonte Greqia.

 Përse e ndërpreu bisedën mbreti? Çfarë synonte autori që t'i shpjegonte mbretit?

IV-4. Përkufizimi i hapësirës kombëtare rumune, sipas historianit Aleksandër D. Ksenopoli (1888)

Në krahasim me kombet latine, e meta kryesore e pozicionit tonë gjeografik, që e bën Europën Perëndimore të duket si një kontinent, është se ne, latinët e Lindjes, dukemi si një ishull i humbur, në një oqean popujsh të huaj.

Për këtë arsye, meqenëse fati deshi që ta vendoste popullin rumun në veri të Danubit, ai sot zë një territor hapësinor prej 300 000 km², një territor pothuajse po aq i madh, sa dhe sipërfaqja e tërë Italisë, ose më i madh se gjysma e sipërfaqes së Francës, dhe rrethohet nga tre lumenj, në formën e një trekëndëshi. Këta lumenj janë Danubi në jug, Dnestri në kufirin lindor, si dhe degëzimi i madh i Danubit, lumi Tisa, që formon dhe kufirin perëndimor. Në këtë rajon, përfshirë këtu edhe disa ishuj të tjerë përtej kufijve të lartpërmendur, rumunët përbëjnë - pothuajse kudo - një popull kompakt.

Xenopol, I, p. 43.

 Aleksandër D. Ksenopoli (1847-1920) ka qenë njëri prej studiuesve kryesorë rumunë të shkencave humane gjatë fundit të shekullit të 19-të. Ai ka botuar në fusha të ndryshme, por fitoi famë kombëtare dhe europiane, për shkak të kontributit të tij në historinë rumune, si dhe në teorinë e historisë. Ai është autori i sintezës disavëllimëshe të historisë rumune.

 Në ç'mënyrë është përfaqësuar identiteti dhe hapësira kombëtare rumune? A mendoni se deklarimi i hapësirës kombëtare bëhet për qëllime ideologjike dhe politike? A dini raste të tjera, ku të njëjtat territore janë pretenduar nga disa kombe? Jepni shembuj konkretë.

IV-5. Ndarjet kombëtare në parlamentin osman (1908-1914)

Unionistët [xhonturqit], me sulmet e tyre ndaj nesh, pretendonin se ne ishim bashkuar me elementët e huaj dhe me ata që nuk ishin turq, pra, me tradhtarët e atdheut. Por realiteti ishte krejt ndryshe. Në të vërtetë, opozita kishte turq, arabë, shqiptarë, grekë dhe armenë në radhët e saj, por elementë të tillë ekzistonin edhe midis vetë unionistëve. Në fakt, pavarësisht se pjesa më e madhe e tyre ishin unionistë [...], ekzitonte mundësia për t'i shkëputur përmes një organizimi më të mirë, në një mënyrë të ligjshme. Në atë kohë, arabët donin të krijonin një parti arabe. Për ta frenuar këtë gjë, ishte e rëndësishme që ata të përfshiheshin brenda "Kullës së Babilonit". Kjo nuk ishte një zgjidhje e keqe, sepse edhe unionistët kishin një përbërje të tillë. Në fakt, i gjithë vendi është i tillë. Ç'të bësh? Madje edhe parlamenti po kështu do të jetë. Arabët kanë ide nacionaliste shumë të rrezikshme. Në qoftë se ndodh diçka e tillë, atëherë fundi do të jetë i hidhur. Do të ndodhë e njëjta gjë, po ashtu si dhe me parlamentin e Austrisë. Një ide të tillë e mbështetin edhe grekët, në mos hapur, fshehurazi.[...] Unë për vete jam gati që të vdes për Turqinë, por këtë gjë e mbaj të fshehur si sekret. Për të nuk flas me askënd. Në qoftë se ne e bëjmë një gjë të tillë hapur [të flasim për nacionalizmin turk], atëherë edhe të tjerët do të kenë një arsye të ligjshme për të bërë po ashtu. Kjo do të thotë që vendi do të copëtohet e do të zhduket. Mëmëdheu (vatani) shtrihet që nga Shkodra, deri në Basra e Jemen. Brenda tij gjenden shtatëdhjetë e dy elemente e gjysmë. Kjo gjendje ka qenë pika më e dobët e Turqisë, si dhe rreziku më i madh që i është kanosur asaj. Kjo është arsyeja pse unë i trembesha mendimit për krijimin e partive kombëtare. Në atë kohë, pavarësisht se ai vetë ishte shqiptar, Hysen Xhahidi shkroi disa artikuj mbi "kombin mbizotërues", kundër grekëve tek "Tanin". Është e vërtetë se ai nuk e përmendi Turqinë me emër, por përdorimi i termit "komb mbizotërues" nuk ishte i pranueshëm në një regjim kushtetues. I tërbuar prej qëndrimit të çmendur të këtij njeriu, thoja me vete: - "Ai ose po e bën këtë gjë me qëllim, ose sytë i janë verbuar nga një perde e zezë dhe e trashë paditurie. Ai nuk mund ta kuptojë çfarë dëmi të madh po i krijonte shtetit."

Në të vërtetë, të flisje për një "komb mbizotërues" nuk ishte e drejtë, sepse vendi përbëhej prej shumë kombesh të ndryshme [milet]. Përndryshe, nuk do të kishte pasur kushtetutshmëri. Nëse Turqia do t'i kishte qeverisur këto zona si koloni, përmes ligjeve të veçanta, atëherë kjo do të kishte qenë një tjetër histori. Kështu që ata nuk do të mund të zgjidheshin dot as si deputetë. Megjithatë, Turqia nuk e kishte një pushtet të tillë [...] Grekët u çmendën fare. Ata u ngritën kundër një kombi të tillë mbizotërues. Këta artikuj qenë porsì shkëndijat brenda një kutie baruti. Sa do të doja që ai të kish përdorur fjalën "turk", në vend të kombit mbizotërues. Por ai nuk e tha këtë, ai nuk mundej që ta thoshte këtë [...] Pavarësisht nga kjo, unë u mundova që të mblidhja grupet e opozitës. Pata ca biseda me disa deputetë të rëndësishëm. Arabët nuk donin që të bashkoheshin në një parti të përbashkët. Abdalhamid Zohrai ishte dhe drejtuesi i këtij grupi. Ndërkohë, unë kisha marrëdhënie të mira me Shukri Asalin, deputetin e Damaskut. Ai ishte një njeri naiv. I detë e veta m'i tregonte gjithmonë dhe unë nuk e ndërprisja. Ideja e tij ishte të krijohej një shtet Umajad në Damask [...] Unë për vete i kisha kërcënuar arabët kështu: - "Nëse ju krijoni një parti arabe, atëherë edhe ne do të krijojmë një parti turke dhe do të bashkohemi me unionistët. Pastaj do ta shikoni se kush do ta pësojë humbjen". Atyre u hyri frika dhe e pranuan idenë time. Edhe Partia Popullore nuk desh të bashkohej, për shkak të mbështetjes së Gumulxhinelit. Duke bërë të pamundurën, ia arrita që t'i bindja.

Nur, f. 328-332.

 Si mund t'i kuptojmë problemet e ngritura në tekst? Si mendoni, cilat ishin ndryshimet ideologjike dhe qëndrimet politike që e shqetësonin autorin?

IV-6. Shpallje të luftës anticoloniale nga qipriotët grekë (1955)

A.

Me ndihmën e Zotit, me besim të plotë në betejën tonë të nderuar, me mbështetjen e të gjithë helenizmit dhe me ndihmën e qipriotëve, KEMI FILLUAR LUFTËN PËR TA FLAKUR TEJ ZGJEDHËN

BRITANIKE, duke përdorur si thirrje të kësaj luftime, atë të cilën prindërit tanë na e kanë lënë si amanet: JA VDEKJE, JA FITORE.

VËLLEZËR QIPRIOTË,

Nga thellësitë e së kaluarës, po na shikojnë pikërisht ata që i kanë dhënë lavdi historisë greke duke mbrojtur lirinë: luftëtarët e Maratonës dhe të Salamisë; të 300-tët e Leonidas dhe luftëtarët e luftës epike shqiptare. Po na shikojnë edhe luftëtarët e 1821-it, të cilët na treguan se çlirimi prej zgjedhës së sundimitarit është arritur gjithmonë përmes Shteteve Kombëtare [...]

I gjithë helenizmi po na vështron dhe po na ndjek me shqetësim, por dhe me krenari kombëtare. Le t'u përgjigjemi atyre me vepra dhe t'u tregojmë se ne jemi të denjë për to.

Ka ardhur koha që t'i tregojmë botës se diplomacia ndërkombëtare është e PADREJTË, dhe në shumë raste FRIKACAKE, dhe që shpirti qipriot është guximtar. Nëse sundimtarët tanë nuk pranojnë që të na kthejnë lirinë, ne jemi të zotët që ta fitojmë atë me DUART dhe me GJAKUN tonë.

Le t'i tregojmë botës dhe njëherë tjetër se grekët e sotëm nuk pranojnë që të rrinë nën zgjedhë. Beteja jonë do të jetë e vështirë. Sundimtari i ka të gjitha mjetet dhe është i madh në numër.

Ne kemi SHPIRTIN. E DREJTA është në anën tonë. Prandaj dhe DOTË FITOJMË. DIPLOMATË TË BOTËS, Hidhuni një sy veprave tuaja. Është për të ardhur keq, që edhe në shekullin e njëzetë, njerëzit ende duhet të derdhin gjak për të fituar lirinë, këtë dhuratë të shenjtë për të cilën ne luftuam krah jush dhe atë për të cilën edhe ju pretendoni, se luftuat kundër nazizmit dhe fashizmit. GREKË,

Kudo që të ndodheni, dëgjojeni thirrjen tonë: PËRPARA! TË GJITHË SË BASHKU PËR LIRINË E QIPROS. [...]

UDHËHEQËSI DIGHENIS

Grivas-Dighenis, f. 34.

Që të dyja thirrjet u lëshuan nga koloneli (gjenerali i mëvonshëm) George Grivasi (1898-1974), i cili, pasi kishte shërbyer në ushtrinë greke, u kthye në Qipro për të drejtuar EOKA-n, duke shpallur dhe lëvizjen guerilase kundër britanikëve, me qëllim që ta çlironte Qipron përfundimisht prej sundimit kolonial dhe ta bashkonte atë me Greqinë. Për rezultatin e kësaj luftime, shikoni tekstin I-39.

B. 1 Prill

“RRITINI FËMIJËT E GREQISË
PËR TË ÇLIRUAR VENDIN”

Një grusht i vogël njerëzish qëndrojnë të armatosur, me SHPIRTIN e tyre të mbushur plot me BESIM, rrethuar nga një Perandori prej 500 milionë banorësh, dhe nuk ndalen përballë Goliatit të fuqishëm, të armatosur gjer në dhëmbë. Kjo është lufta për DREJTËSI, e cila prodhon FUQI MORALE dhe frymëzon ideale fisnike kundër PADREJTËSISË dhe dhunës. [...]

Ne kemi arritur një fitore morale. Një Perandori e tërë është tronditur e turpëruar. Qiproja, e panjohur për shumë njerëz, madje edhe për diplomatët, sot gjendet në pararojë ndërkombëtare, duke u bërë një telash për anglo-amerikanët dhe një sëmundje vdekjeprurëse për anglezët. Gjithë popujt liberalë janë në anën tonë.

[...]

Periudha e nënshtrimit ka marrë fund. Ka ikur koha kur jetohej në kurrizin e më të voglit dhe më të pafuqishmit. Sot duhet që të mbizotërojë DREJTËSIA dhe MORALITETI. Asnjë aleancë e turpshme anglo-amerikane kundër nesh dhe asnjëlloj bashkëpunimi i fshehtë anglo-turk nuk do të arrijë që të na mundë.

Papageorgiou, f. 138-139.

Si e justifikon udhëheqësi i lëvizjes qipriote luftën për çlirim? A keni dijeni për ndonjë lëvizje tjetër antikolonialiste në vitet 1950?

Bëni krahasimin e këtij teksti, me tekstet I-9 dhe I-24. Cili ishte qëllimi i kësaj thirrjeje? Merrni një fletë dhe ndajeni atë në tri kolona. Për secilin tekst, përgjigjuni pyetjeve në vijim, duke pasur parasysh se thirrja përgjithësisht është një akt komunikimi: Cili e shkroi atë? Kujt iu drejtua ajo thirrje? Në ç'kohë dhe në ç'rrethana u krijua ajo? Nxirrni argumentet që janë përdorur për të justifikuar betejën për çlirim? Çfarë vini re? A mendoni se thirrjet duhet të respektojnë disa rregulla retorike për të arritur qëllimin e tyre?

IVb. Konfliktet konkrete

IV-7. Stjepan Radiç, *Ne duam shtetit tonë kroat brenda Bashkimit Jugosllav (1918)*

Ne duam që të kemi me ju [Mbretërinë e Serbisë dhe të Malit të Zi] vetëm një kufi të jashtëm shtetëror ndërkombëtar [...], por përveç kësaj, duam që ta ruajmë kufirin tonë të brendshëm të shtetit kroat, për këto arsye:

Së pari, ne kroatët duam që të sigurohemi se fshatarët tanë do të kenë të drejta të plota, në përputhje me gjendjen dhe nevojat tona të veçanta. [...]

Së dyti, ne kroatët duam që ta organizojmë vendin tonë, Kroacinë, jo vetëm mbi bazën e fshatarësisë, por edhe mbi atë të sllavizmit, duke e zëvendësuar, për shembull, gjuhën gjermane me atë çeke dhe po përpiqemi që t'i kopjojmë dhe t'i zbatojmë të gjitha ato rregulla dhe ligje çeke që janë të përshtatshme për ne; nga ana tjetër, ju po kopjoni rregulla dhe ligje prej të huajve (ndonëse më të përparuar); prandaj nuk do të bëjmë diskutime të pafrytshme me ju, dhe nuk do të mbetemi gjithmonë pakicë në të gjitha çështjet.

Së treti, ne kroatët kemi qëllim që ta organizojmë jetën tonë publike mbi bazën e krishterimit dhe të parimeve njerëzore të Uillsonit, duke e lënë mënjanë urrejtjen dhe hakmarrjen, ndërsa ju, vëllezër serbë, përkundrazi, për shkak të vuajtjeve të mëdha, [...] dhe për shkak të heroizmit tuaj, e konsideroni veten si kombin më të mirë, jo vetëm midis sllavëve, por edhe të të gjithë botës. Ne e vlerësojmë këtë heroizëm, por krenaria juaj do ishte një pengesë e madhe për të mësuar prej të tjerëve, sidomos prej kombeve sllave.

Radiç, f. 211.

Stjepan Radiç (1871-1928), udhëheqës politik i Partisë Fshatare Kroate, ka qenë politikani kryesor kroat pas Luftës I Botërore. Ai u vra në parlament, në Beograd, sepse kundërshtoi politikën mbizotëruese serbe. Ai shkroi këtë artikull menjëherë pas rënies së Austro-Hungarisë, në prag të bashkimit të vendeve sllave të Jugut, në 1918.

Pse e kërkoi Radiç pavarësinë për Kroacinë ("brenda bashkimit juvosllav")? A ishte ai për pavarësinë, pavarësisht nga çmimi i saj? Ç'mendoni për ideologjinë e tij (*Republika e fshatarësisë, Sllavizmi*)? A përbëjnë të tilla ideologji ndonjë interes të madh sot?

IV-8. Deklarata e serbëve, kroatëve dhe boshnjakëve (1943)

Sot kombi i Bosnjë-Hercegovinës, nëpërmjet përfaqësuesit të tij të vetëm politik, Këshillit Shtetëror Antifashist të Bosnjë-Hercegovinës, dëshiron që vendi i tyre, i cili nuk është as serb, as kroat, as mysliman, por serb, kroat dhe mysliman, të jetë Bosnjë-Hercegovina. Ajo duhet të jetë e lirë dhe e bashkuar, ku të garantohet barazia dhe paanshmëria e plotë. Kombet e Bosnjë-Hercegovinës shprehin dëshirën për pjesëmarrje të barabartë, bashkë me kombet e tjera, në ndërtimin e Jugosllavisë federale, demokratike, kombëtare.

Colakovic, f.17.

Cili është opinioni i shprehur në tekst mbi karakterin e shtetit?

IV-8a. Vendimet e Asamblesë së Madhe Kombëtare (Asamblesë së Podgoricës), 13 nëntor 1918

Serbët që jetojnë në Malin e Zi, janë të lidhur me popullin e Serbisë dhe të zonave të tjera me anë të gjakut, të një gjuhe dhe aspirote, një besimi fetar dhe zakoneve të përbashkëta [...]

Në bazë të asaj që u tha më lart, *Asambleja e Madhe e Popullit Serb* në Malin e Zi vendosi që:

1. Mbreti Nikola I Petroviç Njegosh dhe dinastia e tij të largohen nga fronti malazez;
2. Mali i Zi të bashkohet në një shtet të vetëm me Serbinë motër, nën dinastinë *Karagjeorgjeviç* dhe ashtu, të bashkuar, të bëhen pjesë e Atdheut të përbashkët, të kombit të serbëve, kroatëve dhe sllavenëve.

Dimitrije Dimo Vujoviç, f. 226-228

IV-8b. Fjalimi i delegatit malazez, Anto Gvozdenoviç³⁰, në Këshillin e të Dhjetëve të Konferencës së Paqes në Paris, 5 Mars 1919

Ne nuk biem dakord që Mali i Zi të bëhet provincë serbe, dhe të qeveriset nga një sundimtar të cilin nuk e ka zgjedhur vetë dhe që nuk i përket atij. Ne mbështesim idenë e një qëndrese të fortë ndaj çdo aneksimi të mbrapshtë dhe poshtërujes! [...] Ne nuk kundërshtojmë krijimin e një konfederate me shtetet e sllavëve të jugut, në rast se vendet anëtare në të do të ruajnë autonominë e tyre të plotë [...] Ne vetëm po kërkojmë të drejtën që i njihet çdo populli: të drejtën për të vendosur vetë mbi fatin e vet. Që të ushtrojmë këtë të drejtë, duhet që t'i jepet fund sundimit të terrorit dhe despotizmit nën të cilin vendi ynë ka kohë që rënkon me dhimbje. Serbët duhet të largohen menjëherë nga territori i Malit të Zi dhe ky proces të mbikëqyret prej jush [...] Vetëm atëherë Mali i Zi do të jetë në gjendje të shpallë i lirë vullnetin e tij nëpërmjet parlamentit të tij të ligjshëm.

Sherbo Rastoder, f. 84.

IV-9. Deklarata e Asamblesë së Parë Antifashiste për Çlirimin e Popullit Maqedonas [ASNOM] (1944)

Deklarata e ASNOM-it mbi të drejtat themelore të nënshtetasve të Maqedonisë demokratike:

1. Të gjithë qytetarët e Maqedonisë federale demokratike janë të barabartë përpara ligjit, pa dallim kombësie, seksi, race ose besimi fetar.
2. Pakicat kombëtare gëzojnë çdo të drejtë për një jetë kombëtare të lirë.
3. Çdo qytetari i garantohet siguria e personit dhe e pasurisë së tij, e drejta e pronësisë dhe e nismës private në fushën ekonomike.

4. Çdo qytetari i garantohet liria e besimit dhe e ndërgjegjes.

5. Të gjithë qytetarët gëzojnë lirinë e fjalës, të shtypit, të tubimeve dhe të krijimit të shoqatave.

6. Në Maqedoninë demokratike, e drejta për të votuar praktikohet me votë të fshehtë, mbështetur në të drejtën e përgjithshme, të barabartë, të drejtpërdrejtë dhe individuale për të votuar.

7. E drejta për t'u zgjedhur në çfarëdolloj organi elektoral të pushtetit popullor, i përket çdo shtetasi ose shtetaseje që ka mbushur moshën 18 vjeç, e që nuk ndodhet nën hetim gjyqësor. Për aq kohë sa lufta e popullit për çlirim ende nuk ka përfunduar, me vendim të ASNOM-it, parimi i votimit të fshehtë dhe të drejtpërdrejtë edhe mund të mos zbatohet. Personave me zhvillim të vonuar, sikurse dhe personave të akuzuar si kundërshtarë të interesave të luftës së popullit për çlirim, u mohohen të drejtat e parashtruara në pikat 5 dhe 6 të kësaj deklarate.

8. Për çdo qytetar të aftë, pavarësisht nga kombësia ose besimi i tij, pjesëmarrja si ushtar në radhët e ushtrisë popullore çlirimtare, si dhe në njësitet partizane, është nder dhe detyrë.

9. Ndalohet çdo lloj veprimtarie fashiste dhe profashiste, meqenëse të tilla veprime bien ndesh me lirinë dhe pavarësinë e komunitetit vëllazëror të popujve të Jugosllavisë.

10. Çdo qytetari i garantohet e drejta që t'i apelojë vendimet e organeve shtetërore, sikundër parashikohet edhe në ligj.

11. Çdo qytetar ka të drejtë që të apelojë dhe të ankohet në të gjitha autoritetet shtetërore. Qeveria popullore do të bëjë të gjitha përpjekjet për të zhdukur analfabetizmin, për të përmirësuar kulturën popullore, si dhe për të siguruar arsimin falas.

Mbajtur sot, më datë 2 gusht 1944 (dita e Shën Ilias), në Manastirin e Shën Prohor Pçinskut, në Ilinden.

Makedonium, f. 119-120.

³⁰ Gvozdenoviç Antoja (1854-1935) qe gjeneral në ushtrinë malazeze, franceze dhe atë ruse. Bashkë me mbretin Nikolla I Petroviçi, emigroi në fillim të vitit 1916. Ai qe i pari përfaqësues diplomatik i Malit të Zi në Uashington DC, në vitin 1918. Ai qe gjithashtu kryeministri i fundit i qeverisë malazeze në mërgim, në vitin 1922.

Key Deklarata për të drejtat themelore të qytetarëve të Maqedonisë demokratike u bë nga Asambleja e Parë e ASNOM-it (Asambleja Antifashiste për Çlirimin e Popullit Maqedonas), në 2 gusht të 1944-ës. Kjo asamble, e mbizotëruar prej komunistëve, e cila përbënte dhe organin politik të lëvizjes partizane, dhe që luftonte kundër forcave gjermane dhe bullgare në Maqedoni, përgatiti terrenin për krijimin e njësisë federale autonome maqedonase, brenda kornizës së shtetit të ardhshëm të përbashkët jugosllav të popujve të barabartë. Si e tillë, asambleja shënoi hapin e parë për shpalljen e shtetit të ardhshëm të pavarur maqedonas. Drejtuesit partizanë, jo më kot zgjodhën 2 gushtin, ditën e Shën Ilias, si ditën e shpalljes së shtetit maqedonas, sepse ajo ishte edhe dita e Kryengritjes së Ilindenit, në 1903-in. Në këtë mënyrë u krijua edhe mitologjia e "Ilindenit të Dytë", duke theksuar në këtë mënyrë vazhdimësinë e luftës së armatosur. Pavarësisht nga kjo, shumë prej këtyre neneve demokratike solemne, mbetën thjesht si deklarata, pasi Jugosllavia – e brenda saj edhe Republika Popullore e Maqedonisë – u shndërruan në sisteme politike totalitare të modelit komunist.

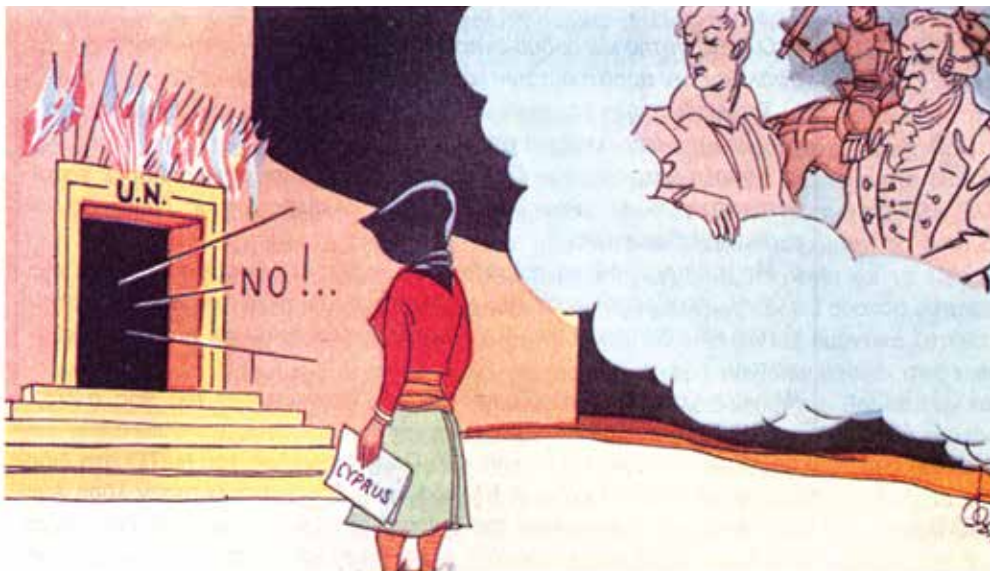
IV-10. Vështirësitë e luftës anticoloniale në Qipro (1955-1959), analizuar nga udhëheqësi i EOKA-s, George Grivasi (Digenis)

Ka pasur shumë aktorë të fuqishëm që më kanë penguar gjatë rrugës sime. Ata ishin (a) anglezët, të cilët frikësonin dhe ushtronin masa kufizuese ndaj të rinjve, përmes kontrollit në arsimin fillor; (b) prindërit, të cilët kishin frikë për jetën e fëmijëve të tyre; (c) mësuesit, të cilët kujdeseshin për disiplinën në shkollë dhe për edukimin e studentëve të tyre; (d) komunistët, të cilët donin t'i tërhiqnin të rinjtë në anën e tyre, vetëm për interesat e partisë; (e) persona të veçantë me pushtet, të cilët nuk mund ta kuptonin se sa të rëndësishëm ishin të rinjtë, veçanërisht nxënësit e shkollave për luftën çlirimtare, e cila u kthye në një konflikt të armatosur.

Grivas-Digenis, f. 38-39.

? Analizoni çdo argument që udhëheqësi i luftës anticoloniale e ka identifikuar si pengesë për organizimin e luftës. Cili është qëndrimi i shoqërisë suaj mbi përfshirjen e të rinjve në politikë? (Mendoni për familjen tuaj, për mësuesit, shokët, dhe për shoqërinë në përgjithësi). Deri në ç'masë mendoni se të rinjtë duhet të përfshihen në politikë? Po në konfliktet e armatosura?

► Fig. 29. Thirrja e Qipros drejtuar Kombeve të Bashkuara (vitet 1950)

Karikaturë e Ph. Demetriadesit, te Istorja tis Kyprou, f. 243.

Përkthim: Uashingtoni, Lord Bajroni dhe Zhan d'Arka: "Pra, të gjitha betejat tona shkuan kot?!"

Gjatë luftës antikoloniale, qeveria greke, e cila përfaqësonte komunitetin qipriot grek, u bëri 4 herë thirrje Kombeve të Bashkuara, duke mbrojtur të drejtën e Qipros për vetëvendosje. Në vitin 1958, këto thirrje u shndërruan nga e drejta për vetëvendosje, në të drejtën për "pavarësi".

Pse autori ka përzgjedhur këto tri personalitete? Cilat kombe përfaqësojnë ata? Cilave luftëra u referohen ata?

IV-11. Këndvështrimi i Partisë Qipriote Greke, parti e krahut të majtë (AKEL³¹), 1955

Sipas korrespondentit amerikan që bëri "intervistën", herë pas here, EOKA dhe Digenisi dërdëllisnin gjëra të çuditshme dhe të pakuptimta. Gjithashtu, korrespondenti la të kuptohej se Digenisi ishte stërvitur prej anglezëve për t'u bërë komando. Prandaj, në njoftimin e fundit të EOKA-s, transmetuar prej një stacioni radiojeje të Athinës, Digenisi deklaroi se nëse Kombet e Bashkuara nuk do të praninin të hetonin për çështjen e Qipros, atëherë qipriotët "do ta hidhnin ishullin në erë dhe do të shkaktonin një holokaust, duke djegur veten dhe britanikët. Nëpërmjet kësaj deklarate, EOKA, Digenisi dhe mbështetësit e tyre njohën disa fakte të rëndësishme: Çështja e Qipros ishte në duart e Kombeve të Bashkuara. Pastaj, çfarë kuptimi kishin tërë ato fjalë të ashpra dhe gjithë ajo rrëmujë që u bë për këtë çështje? Por, sikundër e pranojnë edhe vetë, qëllimi i tyre ishte që të mos ua thyenin turinjtë anglezëve.

Meqenëse çështja e Qipros varej prej Kombeve të Bashkuara, përse EOKA e pranon faktin se braktisja e tyre prej athinasve, të cilët u ishin "nënshtruar" të huajve, përbënte një tradhti të hapur dhe të ndyrë? Në OKB, ashtu sikurse ndodhi edhe vitin e kaluar, amerikanët na braktisën dhe na tradhtuan, ndërsa BRSS-ja votoi pro nesh. A nuk është poshtërsi që

ne të heshtim si gur varri, për shkak të atyre që na tradhtojnë dhe na mashtrojnë duke na ofruar baza ushtarake? Meqenëse EOKA e pranon se çështja e Qipros do të zgjidhet nga Kombet e Bashkuara, a nuk është e kuptueshme që mbrojtja më e mirë mund të arrihet përmes bashkimit të të gjithë qipriotëve, të cilën EOKA, në të vërtetë, e kundërshton?

Gjithçka e përmendur më lart tregon se EOKA, edhe sipas skenarit më pozitiv, është keqpërdorur politikisht, e për pasojë po merret me aventura. Ne mendojmë që zgjidhja e çështjes së Qipros, para së gjithash varet nga bashkimi dhe nga lufta e përbashkët e popullit qipriot dhe atij grek. Ky është dhe njëri prej shqetësimeve tona më kryesore, e të tjerat vijnë më pas, me radhë.

Greva politike masive e 2 gushtit në Qipro, e cila qe një shfaqje agresive e popullit të bashkuar, dëshmoi se patriotët janë në rrugën e duhur. Lërimi njerëzit të vazhdojnë me më shumë vendosmëri betejën e tyre për bashkim dhe për të drejta kombëtare. Fitorja do të jetë e tyre, pavarësisht nga pengesat, kundërshtimet dhe përpjekjet për t'i ndarë.

Gazeta Demokriti i ri, 7 gusht 1955, tek Sp.Papageorgiou, AKEL.

EOKA: Ethniki Enois Kyprion Agoniston [Organizata Kombëtare e Luftëtarëve Qipriotë] ka qenë një organizatë e fshehtë e krahut të djathtë, e cila udhëhoqi luftën antikoloniale të Qipros, nga viti 1955 deri në vitin 1959. Qëllimi i EOKA-s ishte bashkimi i Qipros me Greqinë, duke i përjashtuar qipriotët turq, udhëheqësit e të cilëve kishin vendosur që të bashkëpunonin me britanikët. Edhe qipriotët turq krijuan një organizatë të fshehtë, të udhëhequr prej oficerëve të ushtrisë turke – të cilët fillimisht u quajtën Volkan, dhe në 1958-ën "TMT" (Trupat Mbrojtëse Turke) - e cila synonte që të ruante *status quo*-në. Orientimi politik i djathtë i EOKA-s çoi drejt konflikteve me të majtët qipriotë grekë, të cilët ishin kryesisht mbështetës të AKEL-it, parti e cila kishte fituar shumë zgjedhje vendore gjatë dhjetëvjeçarëve të mëparshëm – zgjedhjet e vetme që lejonte administrata britanike.

³¹ AKEL: Anorthotiko Komma Ergazomenou Laou (Partia Përparimtare e Punëtorëve)

IV-12. Qipriotët turq kundër EOKA-s, 1960

LUFTA TERRORISTE E QIPRIOTËVE GREKË VAZHDON Pesë të vdekur brenda dhjetë ditëve! Makariosi duhet t'i dënojë akte të tilla.

EOKA i ka shprehur qartë qëllimet e veta: Popullsia do të terrorizohet dhe fushata e terrorit do të vazhdojë me një furi të plotë. Nuk ka dyshim se kushdo që e planifikon këtë gjë, do të përballet me të njëjtat pasoja.

Gjatë muajve të parë të republikës, organizata terroriste e EOAK-s e rifilloi përsëri fushatën e saj të vrasjeve. Këto akte terroriste u ndërpre në pas marrëveshjeve të Zyrihut dhe të Londrës. Operacioni i luftëtarëve të EOKA-s, të cilët po luftojnë për bashkimin e Qipros me Greqinë, nisi fillimisht me zërat e ashpër për vrasje dhe terror, dhe më pas vijoi shkallë-shkallë drejt *Enosisit* ("Bashkimit"). Për të arritur qëllimet e veta, EOKA e përgatiti mjaft mirë këtë fushatë terroriste, duke e lidhur atë me nevojën për unitet dhe për bashkëpunim ndërmjet qipriotëve grekë. Pa kurrfarë përjashtimi ose ngurrimi, çdo grek që do të kundërshtonte dhe do të tradhtonte EOKA-n, dhe që nuk besonte në synimet e saj të mëdha, do të bëhej shoshë prej plumbave të EOKA-s, dhe ashtu sikurse edhe në të shkuarën, ai do të rrëmbehej, do të torturohej dhe do të digjej.

Komuniteti turk kurrë nuk do t'i harrojë veprimet e drejtuara kundër tij, si dhe aktet terroriste që ka pësuar për shkak të kësaj organizate, e cila kërkonte të arrinte ambicjet e saj të mëdha. Nga kjo pikëpamje, turqit e Qipros e dinë mjaft mirë rëndësinë dhe qëllimin e vërtetë të këtyre veprimeve terroriste.

Qipriotët turq do t'u përgjigjen me pakënaqësinë më të madhe këtyre veprimeve, të cilat nuk përbëjnë një shenjë të mirë për të ardhmen e Republikës së Qipros.

Makariosi³² duhet t'i dënojë veprimet e këtyre terroristëve, të cilët, për të arritur qëllimet e veta, kanë zgjedhur vdekjen dhe frikën. Pozicionet e zaptuara prej tyre e bëjnë mëse të nevojshme një gjë të tillë.

Gazeta *Nacak*³³, 73, 7 tetor 1960.

Në vitin 1958, kohë kur Qiproja ndodhej nën sundimin britanik, shpërtheu për herë të parë dhuna midis dy komuniteteve, e cila çoi në shpërnguljen e një grupi të vogël qipriotësh grekë. Pas këtyre ngjarjeve, nisën negociatat ndërmjet Ankarasë dhe Athinës, të cilat çuan në Marrëveshjet e Zyrihut dhe Londrës të vitit 1959. Në bazë të këtyre marrëveshjeve, në vitin 1960 u vendos krijimi i Republikës së Qipros si shtet i pavarur, nën garancinë e Britanisë, Greqisë dhe Turqisë. Interesat strategjike britanike u siguruan prej dy bazave të pavarura britanike të vendosura në ishull, ndërsa prania e grekëve dhe e turqve u siguruan përmes vendosjes së 950 trupave greke dhe 650 trupave turke. Qipriotët grekë ishin të ndarë në qëndrimet e tyre në lidhje me këto marrëveshje, ndërsa qipriotët turq e mbështetën kushtetutën, e cila gjithsesi nuk iu nënshtrua një referendumi. Të dyja komunitetet akuzonin njëri-tjetrin për mbajtjen e rezervave të armëve dhe për krijimin e bandave të armatosura: në një rast, përpara shpalljes së pavarësisë, britanikët arritën të kapnin një anije, të quajtur "Deniz", duke çuar armë në ishull.

Pas dy vitesh tensioni në rritje, në dhjetor 1963, për shkak të një mosmarrëveshjeje serioze mbi

³² Makariosi III (1913-1977) i kreu studimet në Qipro, Athinë dhe në Boston, dhe më pas, në 1948, u kthye në Qipro. Pas vdekjes së Makariosit II, ai u bë kryepeshkopi më i ri i Qipros, në moshën 37 vjeçare (1950). Ai u dënua prej britanikëve me internim në Seishellet, nga viti 1956 deri në 1957. U zgjodh presidenti i parë i Republikës së Pavarur të Qipros (në zgjedhjet e 13 dhjetorit 1959) dhe në vitin 1961, e bëri këtë republikë të re anëtare të Lëvizjes së të Paangazhuarve. Në 15 korrik 1974, për shkak të një grushti shteti të përgatitur prej juntës ushtarake greke, Makariosi u rrëzua nga pushteti dhe u arratis në Londër. Më tej, ngjarjet pasuan me pushtimin turk të 20 korrikut dhe të 15 gushtit, si dhe me ndarjen e ishullit. Makariosi u kthye në Qipro në dhjetor 1974 dhe vdiq në datën 3 gusht 1977.

³³ *Naxhak (Sëpata)* ka qenë një gazetë e përjavshme që u botua nga viti 1959 deri në vitin 1963. Ajo botohej prej Raouf Denktashit, politikan nacionalist ambicioz që prej viteve 1950, i cili mbështeste "turqësinë" e qipriotëve turq. Duke e kundërshtuar politikën më të moderuar të zëvendëspresidentit të parë të Republikës së Qipros, Fazil Kuçukut, ai u zgjodh president i Dhomës Komunale të Turqisë në 1960-n. Gjatë periudhës së përplasjeve midis komuniteteve, u arratis në Turqi (1963/4-1967). Që prej 1968-ës e në vijim, që përfaqësuesi i qipriotëve turq gjatë diskutimeve ndërkomunitare të zhvilluara me mbështetjen e OKB-së. U bë udhëheqësi i qipriotëve turq dhe qëndroi si i tillë deri në 2003-in, vit në të cilin luajti rolin kryesor në kundërshtimin e versionit të tretë të Planit të Ananit.

kushtetutën, u krijua një atmosferë shpërthyes, e cila kulmoi me përplasjet midis qipriotëve grekë dhe atyre turq. Pas kësaj, në janar të vitit 1964 u vendos një vijë ndarëse, e njohur si *Vija e gjelbër*, e cila kalonte përmes Nikozias. Gjatë viteve 1963-64, një numër i madh qipriotësh turq u detyruan të largohen nga vendi. Gjithsesi, rreth 50% e qipriotëve turq vazhduan të jetojnë së bashku me qipriotët grekë deri në korrik 1974, kur, pas grushtit ushtarak grek kundër qeverisë që kishte njohje ndërkombëtare dhe pas ndërhyrjes ushtarake turke që pasoi, 165 000 qipriotë grekë humbën shtëpitë e tyre. Humbja e jetëve ishte gjithashtu shumë më e madhe se më parë. Në vitin 1975, qeveria britanike lejoi që 8 000 qipriotë turq, të cilët ishin strehuar në bazat e pavarura britanike, të vendoseshin në zonën e kontrolluar nga turqit. Kjo gjë e bëri edhe më të qartë ndarjen fizike ndërmjet komuniteteve të cilat deri në vitin 1958 ishin integruar me njëri-tjetrin në përqindje afërsisht të barabarta në të gjithë ishullin. Qipriotët grekë dhe qipriotët turq u ndanë nga njëri-tjetri dhe shumë individë nga secili komunitet u kthyen në njerëz të shpërngulur në tokën e tyre.

 Krahasoni tekstet IV-10, IV-11 dhe IV-12 dhe përpikuni të kuptoni tri qëndrimet e ndryshme që janë paraqitur aty. Gjithashtu referohuni edhe teksteve I-44 dhe IV-6.

IV-13. Qëllimet e “Pranverës kroate” në fillim të viteve 1970-të, sipas shkrimtarit Vlado Gutovac

Kushdo që hyn në burg si i pafajshëm, nuk mund të shpresojë në asgjë. Ai thjesht duhet të presë [...] Unë kam përfaqësuar ëndrrën e shtetit kroat; kjo ëndërr duhet përmbushur me qëllim që ta lëmë atë mënjane, dhe të vazhdojmë më tej krahas popujve të tjerë të botës. Shteti për mua nuk është gjë tjetër, veçse një e keqe e pamënjueshme. Edhe në rastin e Kroacisë është e njëjta gjë. Por kjo duhet zgjidhur si një çështje e brendshme! Vetëm atëherë, kjo dëshirë e tejzgjatur do të mund të përfundojë [...] dhe ne do të fillojmë që të shohim një ëndërr tjetër – ëndërr kundër tij [shtetit].

Gotovac, p.129, 159.

Në fund të viteve 1960, Kroacia drejtohej prej administratorëve komunistë, relativisht të rinj në moshë, Savka Dabcevic- Kucar dhe Miko Tripalo. Ata u përpoqën që të arrinin një nivel më të lartë pavarësie për Kroacinë, brenda Jugosllavisë. Gjithashtu, ata shpallën disa liri demokratike, por brenda suazës së qeverisë komuniste ekzistuese. Kjo lëvizje u njoh me emrin “Pranvera kroate”, ndërsa “Lëvizja e masave” ishte më pak e njohur. Ajo pati shumë përkrahës, veçanërisht studentë. Kësaj lëvizjeje iu dha fund në fillim të viteve 1970, kur Savka Dabcevic-Kucari dhe Tripalosi u hoqën me vendim të Titos. Mjaft njerëz të cilët e kishin mbështetur këtë lëvizje, sidomos ata që ishin intelektualë, u burgosën. Njëri prej këtyre të burgosurve ishte dhe shkrimtari Vlado Gotovac, i cili vuajti katër vjet heqje lirie në burgun famëkeq të Stara Gradishkas.

Çfarë nënkupton autori me fjalët “shteti për mua nuk është gjë tjetër, veçse një e keqe e pamënjueshme”? Ç’mendoni për paradoksin, se armiku i çfarëdolloj shteti u burgos, sepse kishte luftuar për shtetin kroat? A përbëjnë shtetet kombëtare një hap të nevojshëm për heqjen e shtetit në përgjithësi?

IV-14. Memorandumi i Akademisë Serbe të Artit dhe Shkencës (SANU) (1986)

Në Jugosllavi ekziston një shqetësim i madh në lidhje me ritmet e ulëta të zhvillimit shoqëror, vështirësitë ekonomike, tensionet shoqërore gjithnjë e në rritje, si dhe konfliktet e hapura ndëretnike. Një krizë e rëndë ka pushtuar jo vetëm fushën ekonomike dhe politike, por edhe tërë sistemin ligjor dhe rendin në Jugosllavi. Dembelizmi dhe papërgjegjshmëria në punë, korrupsioni dhe nepotizmi, mungesa e besimit dhe mosrespektimi i ligjit, kokëfortësia burokratike, rritja e mosbesimit mes individëve dhe egoizmi gjithmonë e më arrogant i individëve dhe i grupeve janë kthyer në dukuri të përditshme. Dëmi që u është shkaktuar vlerave morale dhe reputacionit të institucioneve më të larta publike, si dhe mungesa e besimit tek aftësitë e vendimmarrësve kanë shkaktuar plogështi dhe zemërim tek publiku dhe i kanë tjetërsuar shtyllat dhe simbolet e rendit dhe të

ligjit. Shqyrtimi objektiv i realitetit jugosllav tregon se kriza e tanishme mund të përfundojë në një traumë shoqërore me pasoja të paparashikueshme, siç mund të jetë edhe copëtimi shkatërrimtar i shtetit jugosllav. Askush nuk mund të mbyllë sytë përpara asaj që po ndodh ose që mund të ndodhë.

[...] [Në Jugosllavinë komuniste] zgjidhja e çështjes kombëtare u hartua dhe u zhvillua teorikisht prej Speransit (Kardelit³⁴), në librin e tij "Razvoj slovenskoga narodnoga vprsanja" [Zhvillimi i çështjes kombëtare sllovene], i cili në përgjithësi shërbeu si një model ideologjik për zhvillimin e Jugosllavisë, si një konfederatë republikash sovraane dhe rajonesh autonome, që përfundimisht u arrit me Kushtetutën e vitit 1974.

Dy republikat më të zhvilluara³⁵, të cilat arritën që t'i përmbushnin programet e tyre kombëtare përmes kësaj kushtetute, janë sot mbështetëset më të flakta të sistemit ekzistues. Në sajë të pozitës së udhëheqësve të tyre në qendrat e pushtetit politik, ato kanë qenë edhe nismëtarët e të gjitha çështjeve me ndikim në sistemin ekonomik dhe politik (përpara dhe pas viteve vendimtare 1960). Ata e formësuan strukturën ekonomike dhe shoqërore të Jugosllavisë, në përputhje me dëshirat dhe nevojat e tyre.

[...] Duke pasur parasysh format ekzistuese të diskriminimit kombëtar, Jugosllavia e sotme nuk mund të konsiderohet si një shtet demokratik. [...] Jugosllavia shihet më pak si një komunitet qytetarësh, kombesh dhe kombësish, të gjithë të barabartë përpara ligjit, dhe më shumë si një komunitet prej tetë territoresh të barabarta. Por edhe ky lloj barazimi nuk vlen për Serbinë, për shkak të pozicionit të saj të veçantë ligjor dhe politik, i cili pasqyron prirjen për ta mbajtur kombin serb nën mbikëqyrje të vazhdueshme. Parimi kryesor prapa kësaj politike ka qenë ai i "një Serbie të dobët dhe i një Jugosllavie të fortë", çka është kthyer në një mendësi mbizotëruese. Në qoftë se serbëve, të cilët janë dhe kombi më i madh, do t'u lejohej një rritje ekonomike e shpejtë, atëherë një gjë e tillë do përbente rrezik për kombet e tjera të Jugosllavisë.

Për këtë arsye shfrytëzohen gjithë mundësitë e nxjerrjes së pengesave më të mëdha, për të ngadalësuar zhvillimin ekonomik dhe konsolidimin politik të Serbisë. Njëra prej pengesave të tilla më të rënda është dhe pozita e tanishme e papërcaktuar kushtetuese e Serbisë, me kaq shumë konflikte të brendshme.

[...] Marrëdhëniet ndërmjet Serbisë dhe krahinave³⁶ nuk mund të reduktohen vetëm në një interpretim ligjor formal të dy kushtetutave³⁷. Kjo është kryesisht një çështje ndërmjet kombit serb dhe shtetit të tyre. Këtij kombi, i cili e ka rifituar shtetësinë pas një lufte të gjatë dhe të përgjakshme, që e ka arritur demokracinë qytetare dhe që ka humbur dy milionë e gjysmë njerëz në dy luftëra botërore³⁸, iu desh që të provonte se si, pas katër dhjetëvjeçarësh, brenda Jugosllavisë së re, ai do të ishte i vetmi që do të dënohej prej një komisioni partiak burokratik, për të mos pasur shtetin e vet. Një humbje më e hidhur historike në kohë paqeje nuk mundet që të imagjinohet.

[...] Çështjes së pozicionit të popullit serb i është kushtuar një vëmendje e veçantë, nisur nga fakti se një numër i madh serbësh jetonin jashtë saj, pra Serbisë së vërtetë, dhe ngaqë numri i tyre është më i madh sesa numri tërësor i popullsisë së disa kombeve të tjera. Sipas regjistrimit të popullsisë të vitit 1981, 24% e popullit serb (1 958 000) jetonin jashtë Republikës Socialiste të Serbisë, që në të vërtetë përbën një numër më të madh sesa ai i sllovenëve, shqiptarëve dhe maqedonasve, dhe pothuajse i barabartë me atë të myslimanëve.

[...] Është e drejta historike dhe demografike e popullit serb që të gëzojë një integritet të plotë kombëtar dhe kulturor, pavarësisht nga republika ose krahina në të cilën ata mund të jetojnë.

[...] Për të përmbushur interesat legjitime të Serbisë, rishikimi i Kushtetutës është diçka e pashmagshme. Krahinat autonome duhet të bëhen një pjesë integrale e vërtetë e Republikës së Serbisë, duke iu siguruar atyre atë nivel autonomie, i cili nuk do ta shkatërronte integritetin e republikës dhe që do të bënte të mundur të veprohej për interesat

³⁴ Eduard Kardeli (1910-1979), slloven, ka qenë mësues; ai hyri në lëvizjen komuniste dhe u bë njëri prej pushtetarëve kryesorë të Jugosllavisë Komuniste. Ai ishte ideologu kryesor i titizmit, dhe u përpoq që të forconte federalizmin jugosllav.

³⁵ Sllovenia dhe Kroacia

³⁶ Kosova dhe Vojvodina

³⁷ Kushtetuta e Jugosllavisë Federale dhe ajo e Republikës së Serbisë.

³⁸ Shifra e të varërve serbë gjatë dy Luftërave Botërore është mjaft e diskutueshme.

e përbashkëta të komunitetit më të gjerë. Çështja problematike e shtetit serb nuk është problemi i vetëm që duhet të rregullohet me anë të amendamenteve kushtetuese. Kushtetuta e vitit 1974 e shndërroi Jugosllavinë në një komunitet në gjendje shumë të paqëndrueshme, të gatshëm për të shqyrtuar çdo alternativë, përveçse asaj jugosllave, sikurse është bërë e qartë edhe nga pohimet e fundit të bëra prej figurave publike të Sllovenisë, si dhe nga qëndrimet e mëparshme të mbajtura prej politikanëve maqedonas. Këto pikëpamje dhe copëzime çojnë drejt idesë se Jugosllavia rrezikohet nga një kalbëzim i mëtejshëm. Kombi serb nuk mund të vazhdojë ta presë të ardhmen në një situatë të tillë pasigurie. Prandaj, të gjitha kombeve të Jugosllavisë u duhet dhënë mundësia të shprehin dëshirat dhe qëllimet e tyre. Atëherë, Serbia do të mund të deklaronte dhe të përcaktonte interesat e saj kombëtarë.

[...] Nëse kombi serb brenda Serbisë nuk merr pjesë njëlloj si shtetet e tjera gjatë gjithë procesit të vendimmarrjes dhe zbatueshmërisë, atëherë Jugosllavia nuk mund të jetë e fortë – dhe vetë ekzistenca e saj si një komunitet shoqëror dhe demokratik do të vihet në pikëpyetje.

Gjithë kjo periudhë zhvillimi e komunitetit jugosllav dhe e Sebisë ka përfunduar në një ideologji të sflitur historike, në amulli tërësore, dhe madje në një kthim mbrapa që më shumë vihet re në sferën ekonomike, politike, morale dhe kulturore. Një situatë e tillë kërkon në mënyrë të ngutshme një reformë të thellë dhe të mirëmenduar, të arsyetuar drejt dhe të zbatuar me vendosmëri nga të gjitha strukturat qeveritare, si dhe organizatat shoqërore të komunitetit jugosllav të kombeve; po ashtu, edhe një integrim të shpejtë dhe pozitiv në botën moderne, përmes një demokracie shoqërore [...]

<http://www.haverford.edu/relg/sells/reports/memorandumSANU.htm>

Memorandumi i SANU-t është kritikuar (veçanërisht jashtë Serbisë) si një platformë politike për nacionalizmin serb dhe si një program që paraqet idenë për krijimin e Serbisë së Madhe; në këtë mënyrë, ai ka shërbyer si bazë ideologjike për politikën e mëvonshme të Slobodan Millosheviçit dhe për luftërat e viteve 1990.

Mundohuni të kuptoni përse teksti pretendon se Titoja kishte bërë përpjekje për ta kufizuar ndikimin e Serbisë në Jugosllavinë komuniste? A mos ishte ky rezultat i përvojës së mëparshme, kur politikat panserbe qenë shkaktaret e tensioneve në periudhën midis luftërave? A ishte i drejtë zemërimi i anëtarëve të Akademisë Serbe? Sipas njohurive tuaja, po përfaqësuesit e republikave të tjera jugosllave, a kishin të njëjtin mendim me ta?

IV-15. Qëndrimi i një slloveni mbi çështjen e gjuhës në Jugosllavinë komuniste (1987)

Me siguri, marrëdhëniet në Jugosllavi do të kishin qenë ideale në rast se sllovenët do të dinin serbo-kroatishten, ndoshta edhe serbishten ose kroatishten veç e veç, ose të paktën maqedonishten; nëse serbët dhe kroatët do të dinin sllovenishten dhe maqedonishten; dhe në rast se maqedonasit do të dinin një ose dy gjuhë të tjera përveç të vetës. Në të vërtetë, sllovenët përpiqen që ta ruajnë marrëdhënie të tillë. Kështu për shembull, fëmijët sllovenë e mësojnë gjuhën serbo-kroate nëpër shkollat fillore, si lëndë të detyrueshme. Mirëpo, serbët dhe kroatët zakonisht nuk e mësojnë gjuhën sllovene nëpër shkollat e tyre fillore. Kjo do të thotë se, në mënyrë të pandërgjegjshme, e zbatojmë parimin [e barazisë gjuhësore] në mënyrë të njëanshme. Sllovenishtja është gjuhë e klasit të dytë në Jugosllavi, fakt që është vërtetuar nëpërmjet një vëzhgimi sipërfaqësor të situatës dhe për të cilën ka me mijëra anekdota. Serbët dhe kroatët e dinë mirë se njohuritë mbi gjuhën sllovene nuk janë domosdoshmëri e madhe për ta. Kontaktet e tyre me sllovenët kanë dëshmuar se sllovenët janë të gatshëm që t'u drejtohen atyre në gjuhën e vet, në shumicën e rasteve. Mendoj se kur një kroat ose serb përballet me mendimin se ai duhet të mësojë sllovenisht, i bën vetes një pyetje logjike: "Përse duhet të mësoj sllovenisht, kur unë mund ta shpenzoj këtë kohë për të mësuar një gjuhë që mund të më hyjë në punë për diçka më të ngutshme që më shqetëson në jetën e përditshme dhe nga e cila varet mirëqenia dhe zhvillimi im?" Shumë sllovenë, veçanërisht ata që kanë punësim federal, mendojnë se njohja e serbo-kroatishtes

është një detyrim moral, duke shpresuar që shembulli i tyre do t'i bindë qytetarët e tjerë, se dhe ata duhet të mësojnë sllovenisht. Unë mendoj se një pikëpamje e tillë është e gabuar, sepse, në fund të fundit, janë sllovenët ata që duhet t'i bëjnë vetes së tyre pyetjen, sikurse dhe të tjerët: "Përse duhet të mësoj serbo- kroatisht, kur këtë kohë mund ta shpenzoj për të mësuar një gjuhë më të rëndësishme? Përse sllovenët të mos mësojnë anglisht, gjermanisht, rusisht, në vend të serbo-kroatishtes?"

Përgjigjja qëndron tek frika, e cila ka qenë karakteristikë e sllovenëve për një mijë vjet. Imagjinojeni një slloven që ndodhet jashtë shtetit, në një delegacion diplomatik ose në ushtri. Papritur ai zbulon që është fare i vetëm, brenda një mbledhjeje me përfaqësues të vendit, të cilët flasin serbo-kroatisht. Përfundimi i vetëm është se ai po qëndron përpara [përfaqësuesve të] një vendi që flet serbo-kroatisht, dhe jo përpara përfaqësuesve individualë të kombit serb ose kroat. Çështja e gjuhës kthehet në një çështje patriotizmi dhe madje, në fund të fundit, në një çështje tradhtie. [...]

Por tashmë shtrohet një tjetër pyetje e rëndësishme: Si është e mundur që të flasim ballë për ballë me shtetin, nëse jemi të pushtuar nga frika? Gjithkush ka kaluar përvoja të tilla. Kur gjendesh përpara komandantit, qeveritarit ose mësuesit të rreptë – herët a vonë do të të mbahet goja. Sllovenëve u mbahet goja kur flasin në gjuhën jugosllave. Vetëm në shtëpi, me familjen dhe në institucionet e veta ata mund të flasin rrjedhshëm.

Pra, parimi sipas të cilit njerëzit e shteteve multifunkionale bëhen të barabartë, në qoftë se ata njohin dy ose më tepër gjuhë, është i diskutueshëm. Ai mund të zbatohet në mënyrë të njëanshme; madje, edhe ky respektim i njëanshëm i këtij parimi, nuk shpëton prej kontradiktave të brendshme. Njëkohësisht, përmes kësaj ne pohojmë se Jugosllavia nuk është një vend me kombe dhe gjuhë të barabarta dhe duke pasur parasysh elementet praktike, nuk mund të bëhet një vend i tillë.

Problemi i gjuhës [...] nuk do të thotë se shtrimi i çështjes kombëtare sllovene fillon me problemin e gjuhës.

Stokes, f. 283-284.

Ç'mendoni për pakënaqësinë e sllovenëve në lidhje me marrëdhëniet asimetrike mes republikave të Jugosllavisë Federale, në dukje të barabarta? A mund të gjendej ndonjë zgjidhje më praktike për këtë çështje?

IV-16. Deklarata e Majit e Shoqatës Demokratike Sllovene (1989)

Nënshkruesit e kësaj deklarate parashetrojnë kërkesat e mëposhtme:

1. Ne duam të jetojmë në një shtet sovran të kombit slloven.

2. Si shtet sovran, ne duam që të vendosim vetë për çdo lloj bashkimi me sllavët e Jugut, ose me kombet e tjera të Europës së reformuar.

Në mbështetje të synimeve e dëshirave historike për pavarësi politike të kombit slloven, shteti slloven do të bazohet në:

- Respektimin e të drejtave dhe lirive të njeriut;
- Demokracinë, e cila përfshin pluralizmin politik;
- Rendin shoqëror, i cili do të garantojë mirëqenien shpirtërore dhe materiale, në përputhje me situatën e tanishme dhe me burimet njerëzore të shtetasve të Sllovenisë.

Repe, f. 198.

Deklarata e Majit 1989 u shpall në datën 8 maj 1989, nga partia e parë opozitare, "Slovenska demokratična sveza" [Lidhja Demokratike Sllovene], e cila i fitoi zgjedhjet në vitin 1990, si rezultat i bashkimit të saj me partitë e tjera të opozitës, brenda koalicionit "Demos". Gjithashtu, *Deklarata e Majit* u firmos edhe nga disa parti dhe grupe të opozitës.

Analizoni tekstin.

IV-17. Futbolli dhe nacionalizmi – një tifoz kroat kujton udhëtimin e tij për ndeshjen midis *Partizanit të Beogradit* dhe *Dinamos së Zagrebit* (1989)

Flitet se ata kanë përgatitur sanduiç të nxehtë për ne në Beograd. Ata nuk duhet të shqetësoheshin. Atmosfera po nxehej, ndërkohë që uiski dhe konjaku po mbaronte dhe ne po e humbnim

durimin. Vagoni ishte tërësisht i ekspozuar ndaj terrorit dëgjimor: “Tërë grupi nga Zagrebi, gjaku i tyre bardhë e blu!”; përveç kësaj dëgjoheshin edhe disa këngë kombëtare, sepse, në fund të fundit, po shkonim në Beograd dhe në të tilla kohë të trazuara, prania e dy policëve tolerantë, nuk na pengonte të këndonim një këngë, e cila deri pak kohë më parë as mendohej se mund të këndohej në publik: “Do vdes për ty, Dinamo, siç vdiq Stjepan Radiçi për kroatët!”. Atmosfera ishte e ngarkuar me ngjyrat kombëtare dhe çdo gjë kishte lidhje me Dinamon, Zagrebin dhe Kroacinë. Po të pyesnit një student ekonomik 22 vjeçar, i cili vinte nga një familje e pasur, se përse po shkonte në Beograd në një ditë të tillë të rrezikshme, në një kohë kur i kishin thënë të mos lëvizte, ekonomisti i ardhshëm do të përgjigjej: “Ne udhëtojmë, sepse e duam klubin tonë të vërtetë të Zagrebit, kjo është kënaqësi për ne [...]”. Gjendeshim pranë stadiumit, dëgjoheshin brohoritje, katedralja e madhe e tempullit të Shën Savës shkëlqente përmbi majat e kolosit të Partizanit. Pjesa jugore ishte mbushur me “varrmihës, sipërmarrës ose çfarëdo tjetër qofshin ata, të cilët mbanin flamurë dhe ishin në delir të plotë. Një pjesë ishte ruajtur bosh për mysafirët nga Zagrebi, pa asnjë mundësi kontakti. Nga *Partizani* vinin brohoritjet: “Partizani, Partizani, është skuadra e vërtetë, Slobodan Millosheviçi është krenar për të!”. Por sharjet nuk ishin të asaj mase që ne ishim mësuar të dëgjonim gjatë viteve të fundit.

www.badblueboys.hr

 Shpeshherë, identitetet shprehen përmes mbështetjes së skuadrave të caktuara sportive. Në ato shoqëri ku ndalohet shfaqja e hapur e ndjenjave kombëtare, siç ishte rasti i Jugosllavisë komuniste, besnikëria ndaj klubeve të caktuara të futbollit ishte një mënyrë shprehjeje e identitetit kombëtar. Dy prej katër klubeve më të forta të futbollit në Jugosllavi ishin nga Kroacia dhe dy nga Serbia. “Djemtë e këqij blu” mbështesnin *Dinamon e Zagrebit*, “Torcidat” ishin tifozët e *Hajdukut* (Split), “Delijet” [“Guximtarët”] ishin tifozat e *Yllit të Kuq* (Beograd), dhe “Grobari” [“Varmihësat”] ishin tifozët e *Partizanit* (Beograd). Gjatë rënies së Jugosllavisë, përplasjet midis tifozëve të futbollit u bënë gjithnjë e më të ashpra, dhe arritën kulmin në vitin 1990, gjatë një ndeshjeje midis *Dinamos* së *Zagrebit* dhe *Yllit të Kuq* të *Beogradit*.

 Si mendoni, përse u bë kaq i rëndësishëm futbolla, si mënyrë e shprehjes së identitetit kombëtar? Pse tifozët u referoheshin Stjepan Radiçi dhe Slobodan Millosheviçi? Përshkruani konfliktet kombëtare gjatë kampionateve të fundit të futbollit. A mendoni se klubet e futbollit mund të shprehin identitete të tjera, përveç atyre kombëtare, p.sh: identitete lokale, të cilat mund të jenë një lloj të papajtueshme? A mund të sillni shembuj nga vendi juaj?

IV-18. Shkrimtarja Dubravka Ugresiçi shpreh keqardhje për ndarjet dhe luftërat e viteve 1990-të

A e kam pyetur veten ndonjëherë se deri në ç’pikë jam fryt i punës së gjatë nën sistemin që kam jetuar, dhe deri në ç’masë jam fryt i vetes sime? Dhe tashmë, jam ASKUSHI, thjesht një numër pa identitet, një copë mish njeriu në duart e komandantëve të luftës, apo jo? Dhe kjo, sepse këta zotër të luftës vendosin në emrin tim, pa më pyetur fare se në cilin shtet do të jetoj, se në cilën gjuhë do të shkruaj, se cilës kulturë do t’i përkas; pikërisht ata vendosin nëse do t’u japin ose do t’u marrin jetën njerëzve të mi të afërt ose shokëve të mi; nëse do ta shkatërrojnë ose jo qytetin tim; nëse do ta ndryshojnë apo jo emrin e rrugës sime. Ata po fshijnë të kaluarën time dhe po përcaktojnë të ardhmen time [...]

Ugresic, f. 121.

 Dubravka Ugresiçi (lindi në vitin 1949) është shkrimtare e njohur romanesh, e cila u largua nga Kroacia në vitin 1993, për shkak të disa mosmarrëveshjeve me opinionin publik, lidhur me çështjen e luftës dhe të bashkimit kombëtar.

 Ç’ndjenja shpreh autori? Si kanë ndikuar ndryshimet politike në jetën e njerëzve të thjeshtë? A mendonin politikanët për mënyrën se si vendimet e tyre mund të ndikonin në jetën e njerëzve? Brenda këtij konteksti, a mund të jetë propaganda politike një prej mënyrave që politikanët përdorin për të bindur njerëzit e thjeshtë se politikat e tyre janë të drejta?

IV-19. Marrëdhëniet ndërmjet gjuhës kroate dhe asaj serbe – opinioni i gjuhëtarit kroat, Stjepan Babiç (2003)

Kur analizojmë standardin e gjuhës kroate dhe asaj serbe, mund t'i përcaktojmë shumë lehtë ndryshimet mes tyre. Mbi këto ndryshime mund të ngremë shumë teorira, por më mirë t'i përmbahemi kësaj pike. Le të marrim një shembull të qartë: Kur ndryshojmë stacionet e radios, dëgjojmë gjuhë të ndryshme dhe mund t'i dallojmë ato nga njëra-tjetra, nëse i njohim. Në këtë mënyrë mund të dallojmë italishten, frëngjishten, spanjishten ose rusishten [...] Po kështu arrijmë të dallojmë edhe ndryshimet ndërmjet gjuhës kroate dhe asaj serbe. Nëse në stacionin e radios A, dëgjojmë këtë shprehje: (...) *"Danas je 30. kolovoza. Meteoroloji najavljuju lijepo i vedro vrijeme"* [Sot është 30 gusht. Meteorologët parashikojnë një mot të bukur dhe me diell.], e kuptojmë që kjo është kroatisht, dhe kur në stacionin e radios B dëgjojmë: (...) *"Danas je 30. avgusta. Meteoroloji najavljuju lepo i vedro vreme"*, atëherë e kuptojmë që kjo është në serbisht.

www.fokus-tjednik.hr

Në shekullin e 19-të, gjuhët "kombëtare" letrare standarde u krijuan mbi bazën e dialekteve të ndryshme, të cilat fliteshin në rajone dhe zona të ndryshme. Përsa u përket kroatëve, gjuhëtarët e shekullit të 19-të zgjodhën dialektin shtokavian, midis tri dialekteve kryesore – shtokavian, kajkavian dhe čakavian – si bazën e gjuhës së përbashkët standarde. Ky dialekt ishte më i afërt me serbishten, dhe, në të vërtetë, është edhe baza e gjuhës standarde serbe. Gjatë periudhës së Jugosllavisë komuniste (1945-1991), gjuha standarde quhej edhe serbo-kroatisht (ose kroato-serbe), dhe shpeshherë debatohej, se në të vërtetë, serbët dhe kroatët kanë të njëjtën gjuhë, por vetëm se përdorin alfabetet e ndryshme. Gjatë rënies së Jugosllavisë dhe krijimit të shteteve të reja kombëtare, mbizotëroi ideja sipas së cilës kroatishtja dhe serbishtja ishin dy gjuhë krejt të ndryshme, madje disa njerëz e identifikuan edhe gjuhën boshnjake si të veçantë.

Cili është opinioni i vërtetë i gjuhëtarit Babiç, lidhur me debatin mbi gjuhën kroato-serbe? Shikojini me kujdes dy citimet e përmendura më lart. Ç'mendim keni për ndryshimet konkrete të të dyja fjalive? A e justifikojnë ato pohimin që kemi të bëjmë me dy gjuhë të ndryshme?

IV-20. Reagimet në Kroaci ndaj shfaqjes së një filmi serb me titra kroatë (1999)

"Vezite se, polecemo" [Lidhni rripat, avioni po niset], flet heroji nga ekrani, dhe poshtë është shkruar: "Vezite se, polijecemo". Pikërisht kështu. Më pas, ekrani shfaq në alfabetin latin "Beograd, jesen 1991" [Beograd, vjeshta e vitit 1991] dhe poshtë saj shpjegohet me titra me shkronja latine: "Beograd, jesen 1991". Çmenduri në kinema. Të qeshura, lot gëzimi dhe përplasje entuziaste të duarve përmbi gjunjë, në një kohë që ende nuk kishte kaluar as minuta e parë e filmit. Pa dyshim, ky është veprimi më i çmendur në historinë e kinemasë; ndoshta mund të krahasohet me fillimet e komedive amerikane pa zë. Sigurisht, ky ishte filmi "Plagë dhe titra", filmi i parë serb që u shfaq nga qendra shtetërore kinematografike e pavarur kroate. [...] pjesa tjetër, tashmë është veçse një legjendë.

Jurak.

Ç'përfundim mund të nxirrni në lidhje me çështjen e gjuhës serbo-kroate? Pse është e rëndësishme ajo për identitetin kombëtar? A përbën çështja gjuhësore një shqetësim vetëm për gjuhëtarët, apo dhe të tjerët kanë të drejtë që të merren me të? Pse çështja e gjuhës serbo-kroate çoi në situata qesharake?

IV-21. Identiteti i dyfishtë i një gruaje të re në Kroaci

Nuk më pëlqejnë dështakët. Të huajt. Njerëzit që duhet të qeshin. Dhe që duhet të jenë të sjellshëm. Nuk i pëlqej as serbët në Kroaci. Kur ata thonë fjalën "babiç", gjithmonë shtojnë pas asaj "nga Korcula". Dhe ata nuk janë nga Korcula. Por nga Dalmatinska Zagora. Nga ato vende, ku *babiç* është diçka tjetër.

OK. Ka edhe kroatë *babiç*, gjithashtu. Por kroatët *babiç* nuk japin shpjegime. Ata kurrë nuk shtojnë “nga Korcula”. [...]

Por ka edhe njerëz që janë serbë dhe që ndihen si të tillë. Ata mendojnë se të jesh serb është normale. A e dini?! Nënati i kanë serbe, baballarët u janë varrosur në varrezat serbe të Benkovacit, ku mes barit të gjatë, gurët e varreve janë të shkruajtur në alfabetin cirilik, ata festojnë ditën e Shenjtit në familjet e tyre, priftërinjtë e tyre mbajnë mjekër të gjatë dhe lejohen të martohen... Kur lind një djalë i vogël, atij i vihet emri Alimpije, Sava ose Tanasije.

Dhe ky djalë i vogël si dhe vajza e vogël me emrin Lepasava, e dinë që janë serbë qysh në çastin kur lindin. Për ta, çdo gjë është e qartë. Ndonjëherë ata mund të thonë se janë “nga Korcula”, por në të vërtetë, e dinë që nuk janë prej andej. A e kuptoni? Ndërsa unë. Rasti im. Ky është problem. Unë nuk jam serbe. Dhe më duhet që të shtoj “nga Korcula”. Unë nuk jam serbe! Pikërisht tani, në këtë çast, me shumë gëzim do të ngrihesha në këmbë dhe do të thërrisja në errësirë: “Unë nuk jam serbe”.

Rudan, f. 14-15.

Ky tekst është një fragment i shkëputur nga romani “Veshi, fyti, thika” i Vedrana Rudanit (lindur në 1949) – shkrimtare, gazetare dhe agjente pasurish të patundshme. Personazhi kryesor është Tonka Babiçi, fëmija i një nëne kroate dhe i një babai serb.

Përshkruani problemet e identitetit të Tonka Babiçit. Cilat janë ndjenjat kombëtare të Tonkës? Si e shpjegoni ju idenë se “kroati *babiç*” nuk ka nevojë që ta shpjegojë origjinën e tij, kurse “serbi *babiç*” po? Në vendin tuaj, a keni dëgjuar ndonjëherë për situata të ngjashme që kanë të bëjnë me identitetin kombëtar të dyfishtë?

IV-22. Mirko Kovaçi flet mbi nacionalizmin, 2011

Besoj se u bëra i ndërgjegjshëm për kombin dhe çështjet që lidhen me të, vetëm kur nisa të ndiej një lloj turpi. Vrasjet, përdhunimet dhe shfarosjet në masë në emër të kombit janë të mjaftueshme për këdo që të refuzojë përkatësinë e tij në një kombësi, gjë për të cilën ai nuk ka qenë përgjegjës që në fillim, sepse askush nuk bëhet pjesëtar i një kombi ashtu siç futet në një parti. Pra, as vullneti i tij nuk ndikon në këtë proces. Duke patur këtë gjë parasysh, bëra ç’ishte e mundur që të distancohesha nga një përkatësi e tillë. Identiteti mund të jetë i ndryshëm, mund të pranohet, mund të jetë i shumëfishtë, mund të jetë i ndërthurur... Për mua është më i rëndësishëm morali sesa kombi... . . . shekulli i njëzetë ishte një shekull i çmendur. Dhe të gjithë popujt tanë të vegjël luajtën rol të rëndësishëm në këtë çmenduri. Kam frikë se kjo “energji patologjike” nuk ka ndryshuar... Ajo duhet të kontrollohet edhe pse unë e di që është e vështirë, por këtu hyn në punë politika, intelijenca dhe programet e ndryshme që kanë si qëllim ta përmbajnë këtë energji brenda kufijve të pranueshëm.

<http://www.portalanalitika.me/drustvo/tema/32789-ovdje-jo-ima-patoloke-energije-.html>

Mirko Kovaçi (lindur në Petroviç të Nikshiqit, në Mal të Zi, 1938) është shkrimtar malazez, serb dhe kroat. Ai është një ndër shkrimtarët më të njohur dhe më me ndikim në territoret e ish-Jugosllavisë. Ai njihet për pikëpamjet e tij kundër luftërave dhe nacionalizmit.

IVc. Kapërcimi i nacionalizmit?

IV-22. Kuadri i përgjithshëm ligjor i Marrëveshjes për Paqen në Bosnjë- Hercegovinë (1995)

Republika e Bosnjë-Hercegovinës, Republika e Kroacisë dhe Republika Federale Jugosllave (“Palët”), **Njohin** nevojën për një marrëveshje gjithëpërfshirëse

për t’u dhënë fund konflikteve tragjike në rajon. **Dëshirojnë** që të japin ndihmesën e tyre në përbushjen e këtij qëllimi, për vendosjen e një paqeje dhe stabiliteti të qëndrueshëm. **Konfirmojnë** përkushtimin e tyre për të respektuar *Parimet e Miratuara Themeltare*, të vendosura më 8 shtator

1995, *Parimet e Miratuara Themeltare Shtesë*, të vendosura në 26 shtator 1995, si dhe *Marrëveshjet e armëpushimit* të 14 shtatorit dhe të 5 tetorit të vitit 1995.

Njohin Marrëveshjen e 29 gushtit 1995, e cila autorizon delegacionin e Republikës Federale të Jugosllavisë që të firmosë në emër të Republikës Serbska, ato pjesë të planit të paqes që lidhen me të, me detyrimin për ta zbatuar pikë për pikë marrëveshjen e arritur, e për pasojë,

Janë marrë vesh si vijon:

Neni 1

Palët do t'i vendosin marrëdhëniet e tyre në përputhje me parimet e përcaktuara në Kartën e Kombeve të Bashkuara, si dhe në Aktin Final të Helsinkit, dhe në dokumente të tjera të Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Europë. Në mënyrë të veçantë, Palët do të respektojnë plotësisht barazinë sovranë të njëri- tjetrit, do t'i zgjidhin mosmarrëveshjet me mënyra paqësore, dhe nuk do të ndërmarrin asnjë lloj veprimi me kërcënime, përdorim force ose ndonjë mënyrë tjetër kundër integritetit territorial ose pavarësisë politike të Bosnjë-Hercegovinës, ose të ndonjë shteti tjetër.

Neni II

Palët i mirëpresin dhe i mbështesin masat e marra, që kanë të bëjnë me aspektet ushake për vendosjen e paqes dhe stabilitetit të rajonit, sikundër është përcaktuar në Marrëveshjet te Shtojcat 1-A dhe 1-B. Palët duhet të respektojnë plotësisht dhe të nxisin përmbushjen e angazhimeve të bëra në Shtojcën 1-A, dhe do t'u përmbahen plotësisht parimeve të përcaktuara në Shtojcën 1-B.

Neni III

Palët mirëpresin dhe mbështesin masat e marra në lidhje me caktimin e kufijve midis dy Njësisë, Federatës së Bosnjë-Hercegovinës, si dhe Republikës Serbska, sikundër është përcaktuar edhe në Marrëveshje, në Shtojcën 2. Palët do të respektojnë plotësisht dhe do të nxisin përmbushjen e angazhimeve të marra.

Neni IV

Palët mirëpresin dhe mbështesin programin elektoral për Bosnjë-Hercegovinën, sikurse është përcaktuar edhe në Shtojcën 3. Palët do të respektojnë plotësisht dhe do të nxisin përmbushjen e këtij programi.

Neni V

Palët mirëpresin dhe mbështesin masat e marra, lidhur me Kushtetutën e Bosnjë-Hercegovinës, sikurse është përcaktuar në Shtojcën 4. Palët do të respektojnë plotësisht dhe do të nxisin përmbushjen e angazhimeve të marra.

Neni VI

Palët mirëpresin dhe mbështesin masat e marra, lidhur me krijimin e një *gjykate arbitrimi, një komisioni për të drejtat e njeriut, një komisioni për refugjatët dhe personat e dëbuar, një komisioni për ruajtjen e monumenteve kombëtare*, si dhe të një *koorporate publike* të Bosnjë-Hercegovinës, sikurse është përcaktuar edhe në Marrëveshje, në Shtojcat 5-9. Palët do të respektojnë plotësisht dhe do të nxisin përmbushjen e angazhimeve të marra.

Neni VII

Duke njohur faktin se nevoja e respektimit të të drejtave të njeriut dhe mbrojtja e refugjatëve dhe e personave të dëbuar, ka rëndësi jetike për arritjen e një paqeje të qëndrueshme, Palët bien në një mendje që t'u përmbahen dispozitave mbi të drejtat e njeriut, sikurse janë përcaktuar në Kapitullin e Parë të Marrëveshjes, në Shtojcën 6, ashtu si edhe atyre dispozitave që kanë të bëjnë me refugjatët dhe personat e dëbuar, sikurse përcaktohen në Kapitullin I të Marrëveshjes, në Shtojcën 7.

Neni VIII

Palët mirëpresin dhe mbështesin masat e marra, lidhur me zbatimin e kësaj marrëveshjeje për paqe, duke përfshirë sidomos ato elemente që i përkasin aspektit civil (joushtarak), sikurse është përcaktuar edhe në Marrëveshje, në Shtojcën 10, si dhe lidhur me task *forcën* policore ndërkombëtare, sikurse është përcaktuar edhe në Marrëveshje, në Shtojcën 11. Palët do të respektojnë plotësisht dhe do të nxisin përmbushjen e angazhimeve të marra.

Neni IX

Palët do të bashkëpunojnë plotësisht, me të gjitha entitetet e përfshira në zbatimin e kësaj marrëveshjeje për paqe, sikurse është përcaktuar edhe në Shtojcat e kësaj Marrëveshjeje, ose që janë të autorizuara nga Këshilli i Sigurimit i Kombeve të Bashkuara, duke zbatuar detyrimin e të gjitha Palëve për bashkëpunim, lidhur me hetimin dhe dënimin e krimeve të luftës dhe shkeljeve të tjera të së drejtës humanitare ndërkombëtare.

Neni X

Republika Federale e Jugosllavisë dhe Republika e Bosnjë-Hercegovinës e njohin njëra-tjetrën si shtete të pavaruara sovrane, me kufijtë e tyre ndërkombëtarë. Aspekte të tjera të njohjeve të ndërsjellta do t'u nënshtrohen diskutimeve vijuese.

Neni XI

Kjo marrëveshje hyn në fuqi pas nënshkrimit. HARTUAR në Paris, më 14 dhjetor 1995, në gjuhën boshnjake, kroate, angleze dhe serbe, ku secili tekst është autentik.

http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=379

Marrëveshja e Paqes, e cila i dha fund Luftës së Bosnjës të viteve 1992-1995, u negociua në Dejton (SHBA), por akti i fundit u firmos në Paris, në praninë e negociatorit të posaçëm të Bashkimit Europian, si dhe përfaqësuesve të Francës, Gjermanisë, Rusisë, Mbretërisë së Bashkuar dhe Shteteve të Bashkuara të Amerikës si dëshmitarë. Shumica e dispozitave konkrete të marrëveshjes janë të detajuara në 12 shtojca.

IV-23. Traktati i Mirëkuptimit, Bashkëpunimit dhe Fqinjësisë së Mirë ndërmjet Republikës së Hungarisë dhe Rumanisë (1996)

Neni 1

(1) Republika e Hungarisë dhe e Rumanisë (që më poshtë quhen "Palët kontraktuese"), do t'i bazojnë marrëdhëniet e tyre në besimin, bashkëpunimin dhe respektin e ndërsjellë.

[...]

Neni 3

(1) *Palët kontraktuese* pohojnë se gjatë marrëdhënieve të tyre të ndërsjellta, nuk do të përdorin ose nuk do të kërcënojnë se do të përdorin forcën kundër integritetit territorial ose pavarësisë politike të *Palës tjetër kontraktuese*, ashtu si dhe çdo lloj veprimi tjetër, i cili bie në kundërshtim me parimet e Kombeve të Bashkuara dhe me Aktin Final të Helsinkit. Gjithashtu, nuk do të mbështesin akte të tilla dhe nuk do të lejojnë që territori i tyre të përdoret nga ndonjë palë e tretë, për kryerjen e këtyre akteve, kundër *Palës tjetër kontraktuese*.

(2) *Palët kontraktuese* do ta zgjidhin çdo lloj mosmarrëveshjeje që lind midis tyre vetëm me mjete paqësore.

Neni 4

Palët kontraktuese konfirmojnë se, në përputhje me parimet dhe normat e të drejtës ndërkombëtare, si dhe me parimet e Aktit Final të Helsinkit, do të respektojnë paprekshmërinë e kufirit të tyre të përbashkët dhe integritetin territorial të *Palës tjetër*. Gjithashtu, konfirmojnë se nuk kanë mëtime territoriale ndaj njëra-tjetrës dhe se nuk do të ngrenë mëtime të tilla as në të ardhmen.

Neni 5

(1) *Palët kontraktuese*, për të përmbushur qëllimet e këtij Traktati, do të krijojnë një kuadër të përshtatshëm për bashkëpunim në të gjitha fushat e interesit të ndërsjellë. [...]

Neni 7

(1) *Palët kontraktuese* do të zhvillojnë edhe më gjerë marrëdhëniet dhe bashkëpunimin brenda organizatave ndërkombëtare, përfshirë këtu edhe organizatat rajonale dhe nënrajonale. Ato, në mënyrë të ndërsjellë, do të mbështesin përpjekjet e njëra-tjetrës drejt integritetit në Bashkimin Europian, në NATO, si dhe në Bashkimin Europian Perëndimor. [...]

Neni 14

Palët kontraktuese do të nxisin klimën e tolerancës dhe të mirëkuptimit ndërmjet qytetarëve me origjinë të ndryshme etnike, fetare, kulturore dhe gjuhësore. Ato dënojnë ksenofobinë, si dhe të gjitha llojet e tjera të shfaqjeve, të cilat bazohen në urrejtjen racore, etnike ose fetare, në diskriminime e paragjykime, dhe do të marrin masa të efektshme për parandalimin e shfaqjeve të tilla.

Neni 15

(1) a) Për të rregulluar të drejtat dhe detyrimet e personave që u përkasin pakicave kombëtare, të cilat jetojnë në territorin e tyre, *Palët kontraktuese* marrin përsipër që të zbatojnë *Konventën Kuadër të Këshillit të Europës mbi mbrojtjen e pakicave kombëtare*, në rast se në legjislacionin vendas nuk ekzistojnë dispozita më të përshtatshme, lidhur me të drejtat e personave që u përkasin pakicave kombëtare.

b) Duke mos e paragjykuar përmbajtjen e paragrafit të mësipërm, *Palët kontraktuese*, me synimin për të mbrojtur dhe për të forcuar identitetin etnik, kulturor, gjuhësor dhe fetar të pakicave hungareze në Rumani, dhe të pakicave rumune në Hungari, do t'i zbatojnë si detyrime ligjore të gjitha ato dispozita që përcaktojnë të drejtat e personave, të cilët u përkasin këtyre pakicave kombëtare, sikurse përcaktohet edhe në dokumentet e Kombeve të Bashkuara, të Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Europë dhe Këshillit të Europës, të përmendura në Shtojcën e këtij Traktati.

[...]

Neni 19

(1) *Palët kontraktuese* do t'i mbështesin dhe do t'i lehtësojnë kontaktet e drejtpërdrejta ndërmjet qytetarëve të tyre.

(2) *Palët kontraktuese* do t'i zgjerojnë marrëdhëniet e tyre konsullore dhe do të lehtësojnë kalimin kufitar dhe kontrollin doganor, duke përfshirë këtu hapjen e pikave të reja të kalimit kufitar, si dhe zgjerimin e pikave ekzistuese sipas mundësive përkatëse, për të lehtësuar lëvizjen e personave dhe të mallrave. Ato do të hartojnë edhe marrëveshjet e duhura për këtë qëllim.

<http://www.htmh.hu/dokumentumok/asz-ro-e.htm>

? Përmendni dispozitat kryesore, lidhur me sigurinë dhe çështjet e “politikës së lartë”, të *Traktatit rumuno-hungarez* të vitit 1996. A përfshinte ai klauzola të veçanta, lidhur me jetesën e njerëzve të thjeshtë? Si mendoni për klauzolat e mëvonshme? A qenë ato të justifikuara?

IV-24. Vlerësim, bazuar në përvojat vetjake, lidhur me marrëdhëniet ndërmjet Rumanisë dhe Hungarisë në zonat me popullsi të përzier (2001)

	Prani konfliktesh	Prani bashkëpunimi	Çështje pa rëndësi ose pa përgjigje
Rumunët etnikë (në tërësi)	3%	20%	77%
Rumunët etnikë që jetojnë në Transilvani	5%	46%	49%
Hungarezët etnikë	6%	70%	24%

http://www.intercultural.ro/carti/interculturalitate_detaliu_capitol2-1.htm#mirceakivu

? Ç'përfundime mund të nxjerrim nga rezultati i këtij anketimi? Ç'mendim keni për faktin që njerëzit të cilët jetojnë në zonat me popullsi të përzier të Transilvanisë, mendojnë, shumë më tepër sesa mesatarja e tërë vendit, se marrëdhëniet ndërmjet rumunëve dhe hungarezëve kanë qenë të mira? (Shumë prej këtyre njerëzve jetonin në zonat e thella të Rumanisë)

IV-25. Pikat e Marrëveshjes së Ohrit e cila i dha fund konfliktit të armatosur në Republikën e Maqedonisë (2001)

Pikat e Marrëveshjes

13.08.2001

Pikat e mëposhtme përbëjnë marrëveshjen për të cilën u ra dakord për të siguruar të ardhmen e demokracisë së Maqedonisë dhe për të lejuar zhvillimin e marrëdhënieve më të ngushta dhe

më të integruara midis Republikës së Maqedonisë dhe komunitetit euro-atlantik. Kjo marrëveshje do të nxisë zhvillimin paqësor dhe harmonik të shoqërisë civile, ndërkohë që do të respektohen edhe identitetet etnike dhe interesat e të gjithë qytetarëve maqedonas.

Parimet bazë

1.1. Përdorimi i dhunës për të arritur qëllime politike hidhet poshtë plotësisht dhe në mënyrë të pakushtëzuar. Vetëm zgjidhjet politike paqësore mund të sigurojnë një të ardhme të qëndrueshme dhe demokratike për Maqedoninë.

1.2. Sovraniteti dhe integriteti territorial i Maqedonisë, dhe karakteri i veçantë i shtetit janë të padhunueshëm dhe duhet të ruhen. Nuk do të ketë zgjidhje territoriale për çështjet etnike.

1.3. Karakteri multietnik i shoqërisë maqedonase duhet të ruhet dhe të pasqyrohet në jetën publike.

1.4. Në rrjedhën e tij natyrale të zhvillimit dhe maturimit, një shtet modern demokratik duhet të sigurojë vazhdimisht që Kushtetuta e tij t’u përgjigjet plotësisht nevojave të të gjithë qytetarëve dhe të përputhet me standardet më të larta ndërkombëtare, të cilat edhe vetë vazhdojnë të evoluojnë.

1.5. Zhvillimi i vetëqeverisjes vendore është thelbësor për nxitjen e pjesëmarrjes së qytetarëve në jetën demokratike dhe për nxitjen e respektimit të identitetit të komuniteteve.

http://faq.macedonia.org/politics/framework_agreement.pdf

Key Njëpërmjet ndërmjetësimit ndërkombëtar, marrëveshja i dha fund konfliktit të armatosur në Republikën e Maqedonisë. E nënshkruar nga presidenti maqedonas dhe nga udhëheqësit e partive më të mëdha politike, në marrëveshje u parashikua shtimi i një sërë amendamentesh kushtetuese dhe ndryshimesh konkrete legjislative, në mënyrë që të mbroheshin të drejtat e shqiptarëve dhe pakicave të tjera. Si rezultat i Marrëveshjes, vendi ka ecur përpara duke u bërë shtet i të gjithë qytetarëve dhe duke nxjerrë në pah karakterin e tij multietnik dhe multikulturor.

IV-26. Sportet, si një mënyrë e kapërcimit të nacionalizmit. Qipriotët grekë, duke mbështetur skuadrën vendase qipriote turke të futbollit (2003)

Duhet të them edhe diçka tjetër për Afanian³⁹. Ky fshat ka një skuadër futbollit, e cila luan në kategorinë e parë të Veriut, dhe që është në një pozicion të rrezikshëm, në fund të tabelës së klasifikimit dhe mund të bjerë në kategorinë e dytë vitin që vjen. Pas pak ditësh, unë do të luaj një ndeshje mjaft të rëndësishme, nga e cila do të përcaktohet nëse kjo skuadër do të qëndrojë në kategorinë e parë ose jo. Shumë qipriotë grekë të Afanias, refugjatë prej 29 vjetësh, kanë vendosur që të shkojnë dhe të mbështesin bashkëfshatarët e tyre gjatë kësaj ndeshjeje të rëndësishme. Madje, ata kanë nxjerrë edhe një lajmërim në shtypin qipriot grek, për të nxitur çdo qipriot grek të Afanias që të shkojë...

Report, 46, f. 27.

► **Fig. 30. Vija ndarëse (“Vija e gjelbër”), e cila ndante Nikozinë (2003)**

³⁹ Afania është një fshat nga i cili popullsia qipriote greke u largua në vitin 1974, dhe që tani banohet vetëm prej qipriotëve turq.

IV-27. Dy opinione, lidhur me heqjen e Vijës së gjelbër ndërmjet pjesës turke dhe asaj greke të Qipros (23 prill 2003)

A. Vlerësim nga Nikos Anastasiu, publikuar në internet

Asgjë nuk do të jetë si më parë, duke filluar që nga dita e djeshme. Më shumë se 2 000 qipriotë turq, dhe më shumë se 1 000 qipriotë grekë kaluan nga njëra anë në tjetrën, ndërkohë që politikanë të shumtë veçse shikonin, të paaftë për të përpunuar brenda “universit” të tyre të ngushtë, madhëstinë e asaj që po ndodhte. Që prej vitit 1974, ndodhte për herë të parë, që po të njëjtët njerëz të cilët na i kishin vendosur këto kufizime, tashmë kishin filluar që t’i hiqnin. Qipriotët grekë dhe ata turq lëviznin nga njëra anë në tjetrën, kudo që të dëshironin, duke vizituar qytetet dhe fshatrat e tyre, duke gjetur shokët e tyre të dashur që i kishin humbur prej shumë kohësh, pa praninë e policisë që i ndiqte ose u bënte pyetje. Në çdo vend që shkonin, kishte gëzim dhe mikpritje, hare dhe lot gëzimi. Po, po, në çdo vend! Qytetarët janë me të vërtetë më përpara sesa politikanët. Sigurisht, ajo që po ndodh nuk është zgjidhja politike e përhershme që duhet bërë. Por ajo është një katalizator i fuqishëm për një zgjidhje.

Report, 46, f. 26.

B. Një mësues turk nga Famagusta përshkruan vizitën e tij në një familje qipriote greke (2003)

Sot patëm një çift mysafirësh të krahut tjetër. Duke se, si shumë grekë dhe turq të tjerë [nga Qiproja], ata dëshironin të përfitonin nga kjo mundësi për të vizituar vendet ku kishin lindur dhe ku kishin kaluar një pjesë të jetës së tyre. Ata donin të shijonin kënaqësinë e pranisë në një ishull të pandarë, dhe të përjetonin emocionet që kishin mbetur gjithmonë gjallë në zemrat e tyre.

Ata nuk erdhën në shtëpinë tonë, por makina e tyre ndaloi aty pranë dhe na u duk sikur kërkonin adresën

e një rruge, e cila mbante një emër tjetër prej shumë kohësh. Por banorëve të lagjes iu kujtua menjëherë emri i vjetër, “Rruga e Moxartit”. Unë dhe ime shoqe rastisëm aty, pranë portës [...]. Zonja Eleni, emrin e së cilës e mësuam më vonë, na u drejtua: “Gjyshja ime ka jetuar më parë në një shtëpizë këtu afër; thjesht do të doja që ta shikoja njëherë. Ajo shtëpizë është ende e gjallë në mendjen time. Gjyshja më sillte shpesh këndej dhe unë luaja poshtë pemëve. Më parë këtu kishte dy palma”. [...] Vitet kishin qenë të pamëshirshme, shtëpia ishte shkatërruar nga mungesa e kujdesit. Por palmat ishin akoma aty. [...] I ftuam ata në shtëpinë tonë. [...] Si qipriotë që jemi, nuk na u desh më shumë se një minutë për t’u njohur me njëri-tjetrin.

Më pas Eleni na tregoi historinë e saj. [...] “Dëgjova lajmet në radio. Barrikatat do të hiqeshin. Zemra më thoshte që të vija dhe të shikoja shtëpinë e gjyshes sime. Kam shumë kujtime të bukura për të. Lu mora leje doktorëve të mi që të vizitoja shtëpinë e gjyshes. [...]”

Ai (Nikolasi) shpjegoi: “Pashë demonstratat tuaja. Zërat dhe thirrjet e njerëzve, “Irimi”, “Paqe për të gjithë qipriotët”, “Qiproja është atdheu i grekëve dhe i turqve”, ende më buçasin në veshë. Ai vazhdoi: “As unë nuk mund t’i fshihja dot më ndjenjat e mia. Qava. Qava për të gjithë ne. Qava dhe i mallkova të gjithë ata që i ndanë qipriotët. Ne nuk e meritonim një gjë të tillë”.

Fjalët e tij të fundit do të më djegin gjithmonë si zjarr në zemër.

Report, 46, f. 25.

❓ Ç’ndjenja të njerëzve të thjeshtë ndaj politikës dhe politikanëve reflektohen në këto tekste? Komentoni fjalët e Nikolasit: “Ne nuk e meritonim këtë gjë”. A mund të luajnë njerëzit e thjeshtë ndonjë rol për kapërcimin e nacionalizmit? Në ç’mënyrë? A keni dijeni për shembuj të tjerë shtetesh ose qytetesh të ndara në Europën e shekullit të 20-të?

❓ Pyetje përmbledhëse:

Nëse në të shkuarën nacionalizmi përforcohej përmes mjeteve arsimore, a dini ndonjë mënyrë për t’i lehtësuar tensionet kombëtare në të ardhmen?

